

trebuia neapărat realizat acordul *tuturor marilor puteri garante*; iar aceasta era, în fapt, imposibil. Rusia, care expediase armeele și avea interes să le vadă ajunse cât mai repede la destinație, se opunea cu hotărâre¹. Franța, pe de altă parte, care ne sprijinea atât pe noi, cât și pe sârbi și ale cărei misiuni militare ajutau cu sfatul lor organizarea celor două armate, nu era nici ea de părere că e cazul să se aplice protocoalele amintite. Chiar atunci când ministrul ei de externe trimisese instrucțiuni consulului francez la București să se asocieze la demersul colegilor săi, ambasadorul respectiv de la Constantinopol, de Moustier, prieten al românilor, adopta o atitudine mult mai înțelegătoare². Așa încât propunerea de a se trimite un comisar turc care, împreună cu consuli de la București, să sechestreze transportul, propunere concretizată în nota expediată de Înalta Poartă la 24 decembrie trimișilor ei în străinătate, nu fusese, până la urmă, adoptată. Reprezentantul Rusiei, Gorceakof, spusese că nu e cazul să se aplice protocoalele, iar acela al Franței, de Moustier, arătase că nu se stabilise încă dacă într-adevăr convenția de la Paris a fost călcată. Așa încât propunerea căzu. De altfel, chiar dacă ar fi fost adoptată, până să ajungă acel comisar în România, n-ar mai fi găsit nimic pe teritoriul nostru. În ultima jumătate a lui decembrie 1862, armeele trecuseră pe teritoriul sârbesc, pe la punctul Crivina, lângă Gruia, pe Dunăre.

Această chestiune a tranzitului armelor sârbești prin România a fost debătută atât în istoriografia noastră, cât și în cea străină. A. D. Xenopol, în opera sa de sinteză, îi consacră un subcapitol de aproape trei pagini³; R. V. Bossy, în cercetările sale de istorie diplomatică⁴, Gh. Brătianu⁵ și Gh. Duzinchievici⁶, în cadrul unor articole privind politica externă a lui Cuza Vodă și relațiile lui cu rușii și polonii, o analizează de asemenea. Dintre cercetătorii străini, Frédéric Damé, în opera sa de sinteză, îi consacră o pagină⁷, iar T. W. Riker, în importanta sa monografie *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale 1856—1866*, întemeiată pe mult material documentar inedit, cercetează această problemă într-un întreg capitol, de 34 de pagini⁸. Riker a

¹ La 27 decembrie 1862, Gorceakof, de la Petersburg, comunica lui Novikov, la Constantinopol, că nu e de părere să se trimită un comisar turc în România (M.A.E., f. 139).

² Rechberg, ministrul de afaceri străine al Austriei, cere la 16 februarie 1863 ambasadorului austriac la Paris să protesteze împotriva atitudinii lui de Moustier «prea favorabilă Principatelor Unite» (R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés-Unies*, București, 1938, p. 104, nota 1).

³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, Ed. III-a, vol. XIII, București, 1930, p. 145—148; vezi și idem, *Nicolaie Kretzulescu 1812—1900—1912*, București, 1912, p. 13. N. Iorga nu amintește de tranzitul armelor sârbești în nici una dintre lucrările sale de sinteză: *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha, 1905, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, București, 1922, *Istoria românilor*, IX, București, 1938, și nici în *Histoire des Etats balkaniques*, București, 1914. În *Războiul pentru independența României*, București, 1927, p. 20, face o simplă mențiune: «Încă din 1863 (sic!) arme pentru Serbia trecuseră pe la noi».

⁴ R. V. Bossy, *Agenția Paris*, p. 40—43, 131—132 și 233—238; idem, *Agenția Belgrad*, p. 9—11 și 33; idem, *L'Autriche...*, p. 99—105 și 339—348.

⁵ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 138—141.

⁶ Gh. Duzinchievici, *Din vremea lui Cuza Vodă*, Iași, 1933, p. 3—7; idem, *Contribution à l'histoire des relations russo-roumaines du temps du Prince Couza*, București, 1935, p. 1—8. În trecut se ocupă de chestiunea tranzitului armelor sârbești și D. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă, Memoriu istoric*, ed. a 5-a, București, 1873, p. 84—85.

⁷ Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'à nos jours 1822—1900*, Paris, 1900, p. 130.

⁸ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 462—496 (cap. XIII: «Episodul armelor de la 1862: trista experiență a puterilor protectoare»).